

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ BION

Μου δίδει μεγάλη ικανοποίηση που συμμετέχω στη τελετή της παρουσίασης στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό, ενός βιβλίου όπως αυτό της κυρίας Schmid-Kitsikis σχετικά με τον Bion.

Δε θα μπορούσε να υπάρχει καλλίτερη εισαγωγή στο έργο αυτού του τόσο σημαντικού σύγχρονου διανοητή της ψυχανάλυσης. Ο Bion είναι, τα τελευταία 30 χρόνια, ένας από τους πλέον συζητημένους θεωρητικούς στο χώρο μας, και οι βαρύνουσες θέσεις που μας έχει κληροδοτήσει συνεχίζουν αδιάκοπα να επηρεάζουν κλινικούς και στοχαστές της διεθνούς ψυχαναλυτικής κοινότητας, ασχέτως ιδεολογικής σχολής.

Το βιβλίο της Elsa Schmid-Kitsikis του οποίου το πρωτότυπο απευθύνεται σε μη αγγλόφωνο και άρα στερούμενο άμεσης πρόσβασης στα πρωτότυπα κείμενα, κοινό, συμπυκνώνει με τον πιο αριστοτεχνικό τρόπο, τον πυρήνα του έργου του Bion. Μία ευαίσθητη βιογραφική εισαγωγή σκιαγραφεί τα τραυματικά και μη βιώματα που διαμόρφωσαν τη προσωπικότητα, την οπτική ζωής και τις αξίες αυτού του άνδρα, ενώ το κύριο τμήμα του βιβλίου εκθέτει με ακρίβεια, επιστημονική ενδελέχεια, ευαισθησία στις λεπτομέρειες, αλλά και κριτική τόλμη όπου υπάρχουν ερωτήματα, την αργή, όμως ιδιαίτερα συνεπή, ανέλιξη της περίπλοκης σκέψης του. Στη μελέτη αυτή, η συγγραφέας αναδεικνύεται και βαθύς γνώστης των ιδίων κειμένων του Bion, καθώς και των θεωρητικών προεκτάσεων που απορρέουν από τις τοποθετήσεις του, αλλά και επαρκώς ενημερωμένη επί των δευτερογενών (κυρίως γαλλόφωνων) πηγών, ήτοι πραγματιών μικρού ή μεγάλου μεγέθους που έχουν γραφεί γύρω από το έργο του. Η άνεση με την οποία η συγγραφέας πλοηγεί ανάμεσα στους υφάλους της σκέψης του Bion, τη συνοχή ή μη, με τις παισιώνουσες θεωρήσεις του Freud αλλά και της Klein, καθώς και τις ερμηνευτικές τοποθετήσεις των μεταγενέστερων μελετητών, εντυπωσιάζει, και εν τέλει καθιστά αυτό το φαινομενικά μικρό βιβλίο, έναν θησαυρό συμπυκνωμένης γνώσης και επιστημονικότητας.

Χαίρομαι πολύ που αυτό το συγκεκριμένο πόνημα θα αποτελέσει την είσοδο του Bion στον ελληνικό πνευματικό χώρο. Η μετάφραση ενός πρώτου έργου του ίδιου του Bion, έχει ήδη ολοκληρωθεί και αναμένουμε την έκδοση του ανά πάσα στιγμή.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να επωφεληθώ της ευκαιρίας και να πω δυο λόγια για το πώς εγώ προσωπικά συναντώ αυτό το στοχαστή της ψυχανάλυσης.

Σκέψη 1η. Γράφει ο Bion : *«Στρέφομαι προς τους ποιητές καθότι μου φαίνεται πως όταν λένε κάτι, χρησιμοποιούν έναν ιδιαίτερο τρόπο έκφρασης πέρα από τις δικές μου ικανότητες, κι όμως αυτό τον ίδιο θα διάλεγα και εγώ, εάν την είχα αυτή τη δυνατότητα.»* Έχουμε λοιπόν να κάνουμε με έναν εν δυνάμει ποιητή που γράφει για το ψυχαναλυτικό γίνεσθαι, και όχι με έναν επιστήμονα. Κάποιον για τον οποίο το υποκειμενικό βίωμα στρεβλώνεται και αλλοιώνεται κάθε φορά που γίνεται προσπάθεια έκφρασης του μέσα από το λόγο. Κάποιον που πιστεύει πως οι λέξεις είναι ανεπαρκείς για τη κατανόηση της ‘Αλήθειας’ των ψυχικών αντικειμένων που ενυπάρχουν στον εσωτερικό κόσμο, καθότι οι λέξεις ενθυλακώνουν, συρρικνώνουν, και οριοθετούν το εύρος και βάθος του μη-λεκτικού νοήματος. Γράφει κάπου : *«...απλά λεκτικές αναπαραστάσεις των οπτικών ειδώλων τα οποία απεικονίζουν συναισθηματικές καταστάσεις της στιγμής εκείνης κατά την οποία οι λέξεις αυτές προφέρονται, και μόνον αυτό...»* Η χρήση μαθηματικών ή και ουδέτερων συμβόλων εκ μέρους του, μπορεί καταρχήν να φαίνεται ως μία

κατάλληλη διέξοδος, εφόσον αυτά παρακάμπτουν το στρεβλώνον βάρος της μνήμης και επιθυμίας που φέρουν οι λέξεις, όμως εν τέλει ούτε αυτό πετυχαίνει. Μόλις το αμερόληπτο σύμβολο μεταφρασθεί σε σκέψη, έννοια ή διατύπωση, η υπερβατική οπτική με την οποία ο Bion επιχειρεί να μιμηθεί τις αυτό-υπερβατικές ιδιότητες του ανθρώπινου νου, εξαφανίζεται και πάλι.

Πρόκειται άραγε για αποτυχία; Μάλλον όχι. Το ίδιο το γεγονός ότι δε μπορούμε να φθάσουμε σε ένα κάποιο τέλος, αλλά ότι η προσπάθεια προσέγγισης του 'Αφθαστου', του 'Ο', θα συνεχίζεται μέσω ταλαντώσεων επ'άπειρον, είναι αυτή καθ'εαυτήν η ουσία της σκέψης του Bion. Επιθυμία και αναζήτηση γνώσης είναι η ένδειξη του ζην, όχι η παντοδυναμική φαντασίωση έλευσης σε ένα τέλος, δηλαδή η κατάκτηση της γνώσης.

Δεν είναι τυχαίο ότι συχνά επαναλαμβάνει τη φράση του Maurice Blanchot 'Η απάντηση είναι η δυστυχία της ερώτησης' και θεωρεί τις ερμηνευτικές του παρεμβάσεις σε μία ανάλυση «...μία πρόεκταση του εσωτερικού διλήμματος του αναλυόμενου, ώστε να του δοθεί η ευκαιρία να πληρώσει ο ίδιος τα κενά...» Κάθε φορά που προσπαθώ νοητικά να καταλάβω τι μου λέει ο αναλυόμενος, παύω να τον ακούω, λέει !

Σκέψη 2η. Γράφει ο Bion : «Όπως υπάρχουν άνθρωποι που αδυνατούν να ακούσουν αυτό που οι ίδιοι λένε, έτσι υπάρχουν και άνθρωποι που αισθάνονται μεν τον πόνο, δεν τον φέρουν μέσα τους δε, και έτσι είναι δύσκολο να πει κανείς ότι τον βιώνουν. Ο αναλυόμενος που δε φέρει πόνο, αδυνατεί να φέρει και απόλαυση και άρα παραμένει εκτός της ανθρώπινης εμπειρίας. Άνευ εμπειρίας του είναι αδύνατον να γνωρίζει τα της ανθρώπινης συνθήκης.» Η διαφορά ανάμεσα στο αισθάνομαι και το φέρω δεν έγκειται στο εάν πρόκειται για κάτι πηγάζον έξωθεν ή έσωθεν, αλλά στη δεκτικότητα / επιτρεπτικότητα του ατόμου στο να βιωθεί κάτι ως δικό. Αν η ψυχική εκείνη στιγμή αποτελεί ειδοποιόν στοιχείο του εαυτού ή εάν στέκει ως κάτι αλλότριο που όμως του επεβλήθη (εστάλη από τους θεούς θα έλεγαν οι αρχαίοι) είτε αυτό είναι οδύνη είτε είναι απόλαυση.

Σκέψη 3η. Γράφει ο Bion : «...απουσία μαστού συνεπάγεται μια σκέψη» και ενώ μια τέτοια πρόταση ακούγεται κατ'αρχήν κλασικά φροϋδική, το πεδίο που αυτή ανοίγει ως προς τα πεπρωμένα του σκέπτεσθαι και της θέσης της σκέψης, του σκεπτόμενου, της λειτουργίας του σκέπτεσθαι και της αναστολής της, στο ψυχικό σύμπαν του ανθρώπου, μεταφέρει άρδην τις επικεντρώσεις της ψυχαναλυτικής θεωρίας σε πολλαπλά εύφορους νέους ορίζοντες.

Αν ο Καρτέσιος ισχυρίσθηκε πως 'cogito ergo sum', ο με καρτεσιανής καθαρότητας νόηση Bion, λέει 'sum ergo cogito'. Με την οριοθέτηση του εγώ μου, μέσω του διαχωρισμού του εγώ από το μη-εγώ (δια της απουσίας), ξεκινά το σκέπτομαι. Είναι το βίωμα το ίδιο (στη συγκεκριμένη συγκυρία ο πόνος/ματαίωση που προκαλεί η αποστέρηση) από τον οποίο μαθαίνω και εξελίσσομαι. Αποφυγή του βιώματος (της ματαίωσης εν προκειμένω) οδηγεί υπό την αιγίδα της αρχής της ευχαρίστησης στην αντι-πραγματικότητα των ψυχωτικών διεργασιών.

Σκέψη 4η. Γράφει ο Bion : «...αναγνωρίζουμε μια ψυχαναλυτική λειτουργία της προσωπικότητας, ενώ η βασική διεργασία που χαρακτηρίζει αυτή τη λειτουργία είναι το ονειρεύεσθαι...» Με το όρο ονειρεύεσθαι ο Bion προτείνει την ύπαρξη μιας διαρκούς διεργασίας ασυνείδητου σκέπτεσθαι, ασχέτως ύπνου ή εγρήγορσης, που έχει ως σκοπό το ψυχολογικό έργο που απαιτείται για μια συμβολική νοηματοδότηση και επεξεργασία αντιληπτικών βιωμάτων. Ενώ για τον Freud ο σκοπός του ονείρου, όπως και της ψυχανάλυσης, είναι να μετατρέψει το ασυνείδητο σε συνειδητό, για τον Bion, δεδομένου ότι η ψυχαναλυτική

λειτουργία της προσωπικότητας είναι ασυνείδητη, προϋπόθεση για τη διεργασία του ονειρεύεσθαι, είναι η μετατροπή των συνειδητά βιωθέντων εντυπώσεων, αντιληπτικών γεγονότων και συναισθηματικών στιγμών σε ασυνείδητα στοιχεία κατάλληλα για ψυχική καταγραφή και φύλαξη, δηλαδή προσωπική ασυνείδητη μνήμη. Η περίπλοκη διεργασία του ονειρεύεσθαι (δηλαδή γένεσης προσωπικού νοήματος) - εν ύπνω και εν εγρηγόρσει - μας μετασχηματίζει από όντα σε υποκείμενα.

Σκέψη 5η. Όταν ρωτήθηκε αν θεωρεί τον εαυτό του κλαϊνικό, ο Bion απάντησε, «*προς θεού όχι, είμαι τόσο λίγο κλαϊνικός όσο ήταν η ίδια η Μέλανη.*» Ο Bion είναι ταυτόχρονα και παραδοσιακά πιστός στις αρχές της ψυχανάλυσης αλλά και ριζοσπάστης. Γι' αυτόν, το αναλυτικό αντικείμενο τοποθετείται σε μία θέση διαπροσωπικά έκκεντρη ως προς τη παραδοσιακή, αποκλειστικά ατομική θεώρηση που θα πρέσβευε ακόμη και η Klein, δηλαδή το κατανοεί ως αναπόφευκτα πηγάζον από τη ασυνείδητη διαλεκτική μεταξύ εαυτού και έτερου. Κατά τον Bion, η ψυχική ανάπτυξη θεωρείται έκκεντρη επιπλέον και ως προς το χρόνο. Αντί μιας γραμμικής διεργασίας, η ανάπτυξη νοείται ως μια εξελικτική ταλάντευση μεταξύ ταυτόχρονα συνυπαρχόντων ομάδων ψυχολογικών οργανώσεων, όπου η κάθε μια δημιουργεί ένα πλαίσιο για την άλλη. Εντός ενός τέτοιου πλαισίου, θεμελιώδη ψυχολογικά βιώματα είτε θα αποκτήσουν έρμα είτε θα διαψευθούν.

Είναι γοητευτικός ο Bion και είναι δυσνόητος, εύκολα μπορεί να τύχει άμετρης εξιδανίκευσης και εξίσου εύκολα να παρερμηνευθεί και να μετατραπεί σε αντικείμενο στήριξης ακόμη και των πιο ακραίων αντι-ψυχαναλυτικών θέσεων. Ο λόγος του παραμένει βαθιά ποιητικός και ο στόχος του, όπως και κάθε ποιητή, να πυροδοτήσει γόνιμους συνειρμούς στον αναγνώστη / αναλυόμενο, και ουδέποτε να επιβάλει την άνωθεν γνώση.

Το 'Ο', το απόλυτο ζητούμενο είναι κατ' αυτόν, εξ' ορισμού, αιωνίως διαφυγόν.

Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Η

Το βραχύ αυτό κείμενο αποσκοπεί στη παρουσίαση του βιβλίου της Elsa Schmid-Kitsikis, πάνω στον Bion. Αποτελείται από δύο τμήματα : το πρώτο που εκθέτει τις ιδιαιτερότητες και προτερήματα του βιβλίου, και το δεύτερο που συνοψίζει κάποιες σκόρπιες σκέψεις πάνω στον ιδιαίτερο στοχασμό αυτού του σημαντικού μελετητή της ψυχανάλυσης.

Χρήστος Ιωαννίδης

25/5/2012